

Felmerült az általános és ágazati letétek együttműködésének problémája. Ez a kérdés a letétek bonyolult felépítésével függ össze. Az állomány összetétele sokszor egybeesik. A letéti hálózatnak a gyakorlati munka során kell kialakulnia.

A különböző könyvtárak együttműködése a legnagyobb mértékben a könyvtárközi kölcsönzés révén valósul meg. Erről I. I. BIKASOVA, a Belorusz SZSZK Állami Lenin Könyvtárának munkatársa tájékoztatott. A könyvtárközi kölcsönzés tökéletesítése a könyvtárak állományának mind szélesebb használatához vezet.

A könyvtári hálózat centralizálásával megerősödtek a könyvtári kapcsolatok, a koordináció és kooperáció új útjai nyíltak meg a könyvtárak előtt. Néhány helyen a könyvtárak koordinációja a városfejlesztés komplex tervében kapott helyet. Egységes bibliográfiai apparátus alapján koordinálják a munkáskollektívák információs ellátását. Nagy jelentőséggel bír a módszertani munka egységesítése.

Az össz-szövetségi tudományos konferencia kiemelte a koordináció és a kooperáció növekvő szerepét a könyvtári munka összes területén. Hangsúlyozta, hogy a koordinációnak a könyvtártípusoktól függetlenül az együttműködés kötelező formájává kell válnia.

/Problémü koordinacii rabotü bibliotek. = Szovetskoje Bibliotekovedenie, 1979. 6. sz. p. 3-11./

(Berczik Imréné)

A tudományos könyvtárak tipizálása a Szovjetunióban

A könyvtárügy egyik legfontosabb problémája a könyvtártípusok és -fajták meghatározása. A tipizálás azért fontos, mert egyrészt elengedhetetlen a könyvtári rendszer struktúrájában, a könyvtári munka tartalmában és formájában bekövetkezett változások nyomon követése, másrészt ha hiányzik az egységes szemlélet a könyvtárak felosztásában, a könyvtártípusok elkülönítése mindig a felosztás rögtönzött céljától (hivatalos kiadványok, nemzeti és nemzetközi statisztika, osztályozási rendszerek stb.) függ, tehát labilis.

Az osztályozás alapja olyan egységes metodika kell hogy legyen, amelynek alapján pontosan és egyértelműen meghatározható a könyvtár helye és specifikuma. A könyvtárak osztályozása két elv alapján valósulhat meg:

1. *a klasszikus osztályozási elv alapján:* a könyvtárak összességének logikus felosztása egy-egy kritérium szerint,

2. *a sokszempontú osztályozási elv alapján:* az egyes szempontok szerinti osztályozás nem egymás után történik, hanem egyidőben nagyszámú szempont figyelembevételével.

A szovjet könyvtári terminológia a klasszikus módszerrel, a rendeltetés ismérve szerint kapott csoportokat *könyvtártípusnak* (közművelődési és tudományos), a további részletezés útján kapottakat *fajtáknak* (általános tudományos, tudományos szak-, felsőoktatási stb.) nevezi. A cikk ezt a terminológiát követi.

A sokszempontú tipizáláshoz meg kell határozni azoknak az egymástól független jellemzőknek a körét, amelyek minden könyvtárra érvényesek, de különböző árnyalataik vannak az egyéb ismérvekkel való konkrét kapcsolattól függően. Ezeknek az ismérvcsoportoknak a megjelenési hasonlósága a könyvtárfajták meghatározásának a kritériuma.

A könyvtárak fő jellemzői:

1. *Rendeltetés:* a könyvtár funkciói lehetnek ideológiaiak (minden könyvtárra jellemző), közművelődésiek (minden könyvtárra jellemző, de nem egyforma mértékben), szakmaiak (részvétel a tudományos és termelő tevékenységben). Az első csoport nem alkalmas a csoportosításra. Ha a könyvtár közművelődési funkciója áll az első helyen, a könyvtár *közművelődési*, ha a szakmai funkció az elsődleges, a könyvtár *tudományos*.

2. *A könyvtár funkciója a tájékoztatási-könyvtári rendszerben:* a könyvtárnak lehetnek megőrzési, információs, módszertani, koordinációs, szórakoztató, kommunikatív, esztétikai funkciói. A szórakoztató funkciót a közművelődési könyvtárak látják el. A kommunikatív, koordinációs és esztétikai funkció önmagában nem alkalmas a könyvtár fajtájának meghatározására.

3. *Az olvasók összetétele alapján* a könyvtárak lehetnek *általános könyvtárak*, és meghatározott népességcsoportok ellátására szolgáló *szakosított könyvtárak*.

4. *Az állomány tematikája alapján* a könyvtárak *általánosak*, amelyek gyűjtik a humán-, természet-, egzakt és alkalmazott tudományok irodalmát, és *szakkönyvtárak*, amelyek csak egyes tudomány- vagy termelési ág irodalmát gyűjtik.

5. *Az állomány tipológiai összetétele alapján* a könyvtárak általánosak vagy szakkönyvtárak.

6. *Az állomány összetétele a kiadványfajták szerint:* az általános könyvtárak minden kiadványtípust gyűjtnek, a szakkönyvtárak főként a könyvek, folyóiratok vagy speciális kiadványtípusok gyűjtésére specializálódnak.

7. *Az állomány nyelvi összetétele alapján* vannak általános könyvtárak (nyelvre való tekintet nélkül gyűjtik irodalmukat), nemzeti, országos, idegen nyelvű könyvtárak. A felosztás alapja a kiadványok nyelvi megoszlásának aránya az egyes könyvtárakban.

8. *Az állomány kora szerint:* általános könyvtár (a kiadvány megjelenési idejére való tekintet nélkül gyarapít), tárolókönyvtár, modern irodalom könyvtára.

9. *Az állomány nagysága szerint:* nagykönyvtár milliós állománnyal, közepes könyvtár százezres nagyságrendű állománnyal, kiskönyvtár tízezres nagyságrendű állománnyal.

10. *A könyvtári tevékenység terjedelme:* a könyvtárak elláthatják az országot, köztársaságot, megyét, várost, kerületet vagy az intézményt.

11. *A jogi státus meghatározza a könyvtárak adminisztratív-jogi helyzetét.* Eszerint a könyvtárak önállóak (igazgatási szempontból vagy funkcionálisan nem alárendeltek más szervezetnek), *nem önállóak* (alárendeltek annak a szervezetnek, amelyhez igazgatásilag tartoznak).

12. *A könyvtár struktúrája szerint* lehet egyetlen intézmény, ill. fiókhálózattal rendelkező könyvtár.

A könyvtárak csoportosítását a fenti 12 szempont szerint az 1. táblázat szemlélteti.

A tudományos könyvtárak leírása a fenti jellemzők segítségével:

Általános tudományos könyvtárak

Olyan önálló feladatokat látnak el, amelyek nem kapcsolatosak valamely meghatározott intézmény feladataival,

olvasóik összetétele megfelel az ellátandó terület lakossága szociális összetételének,

állományuk nagy, a szakterület, a dokumentumok típusa, fajtája és kora szerint általános,

tevékenysége országos vagy köztársasági kiterjedésű, a könyvtári rendszerben a hazai kiadványok megőrzésének funkcióját is betöltik,

állományuk soknyelvű, de alapját a hazai kiadványok képezik, amelyek a kötelempéldányokkal is gyarapodnak, olvasóik között a tudományos kutatók száma viszonylag kevés.

Tudományos szakkönyvtárak

Az önálló tudományos szakkönyvtárak abban különböznek az általános tudományos könyvtáraktól, hogy *az állományuk szűkebb szakterületre orientált.* Olvasóik olyan személyek, akiknek egy-egy konkrét szakterület irodalmára van szükségük. Egyéb jellemzőik megegyeznek az általános tudományos könyvtárakéval. A tudományos szakkönyvtárakat célszerű az általános tudományos könyvtárak egyik megjelenési formájának tekinteni, mivel különbség köztük csak az állomány tematikai terjedelmében van.

Felsőoktatási könyvtárak

(a szakkönyvtárak speciális típusa)

A felsőoktatási intézmények tudományos, oktatást elősegítő és közművelődési intézményei,

feladataik: irodalommal való ellátás és bibliográfiai szolgáltatások az oktatói kar, a tudományos munkatársak, aspiránsok, hallgatók számára (a rokon profilú felsőoktatási intézményekre kiterjedően is),

a hallgatók kommunista nevelésének elősegítése, irodalompropaganda a felsőoktatási intézmény profiljával összhangban.

1. táblázat

A könyvtárak ismérvek szerinti csoportosítása

Ismérv	Könyvtártípusok
1. Rendeltetés	közművelődési tudományos
2. Funkciók az információs-könyvtári rendszerben	megőrző tájékoztató
3. Az olvasók összetétele	általános meghatározott csoport ellátására szakosított
4. Az állomány tematikai terjedelme	általános szakkönyvtár (tudomány- és termelési ágak szerint)
5. Az állomány tipológiai összetétele	általános meghatározott dokumentumtípusra specializált
6. Az állomány összetétele kiadványfajták szerint	általános meghatározott kiadványfajtákra specializált
7. Az állomány nyelvi összetétele	általános nemzeti országos idegen nyelvű
8. Az állomány kora	általános tárolókönyvtár a modern irodalom könyvtára
9. Az állomány nagysága	nagykönyvtár (milliós) közepes könyvtár (százezres) kiskönyvtár (tízezres)
10. A tevékenység terjedelme	országos, köztársasági, megyei városi, kerületi intézményi
11. Jogi státus	önálló nem önálló
12. A könyvtár struktúrája	könyvtár mint egyetlen intézmény fiókkönyvtári hálózattal rendelkező könyvtár

A felsőoktatási könyvtárak külön csoportját alkotják az *egyetemi könyvtárak*.

A tudományos szakkönyvtárak fajtái:

Akadémiai könyvtárak: nem önállóak, hanem a tudományos akadémia keretében működnek; feladatuk az ország tudományos kutatóinak szakirodalmi ellátása; gyűjtőköriük szakterület és kor szerint általános; az általuk gyűjtött kiadványfajták: tudományos és referenz művek, folyóiratok, külföldi tudományos irodalom; fiókkönyvtári hálózattal rendelkeznek, tájékoztatási funkciójuk is van, feladatuk a tudomány és a kutatások dokumentumbázisának biztosítása.

Egyetemi könyvtárak: nem önállóak; feladatuk a tudományos munkatársak, oktatók, hallgatók ellátása; állományuk szakterület és kor szerint általános; az általuk gyűjtött kiadványtípusok: tudományos művek, tankönyvek, segédanyagok; kiadványfajták: könyvek, főként a nemzeti nyelven; nagykönyvtárak fiókkönyvtári hálózattal; tájékoztatási és közművelődési funkcióik is vannak.

A szakfőiskolák könyvtárai: az egyetemi könyvtáraktól csak az állomány szakterületi jellegében különböznek.

Az országos múzeumok és levéltárak könyvtárai: az olvasók összetétele heterogén; az állomány szakterület szerint általános; megőrzési funkciójuk van; ezek, valamint a tevékenységük hatásköre szerint az önálló könyvtárakhoz közelítenek. Státusuk és a gyarapítás irányultsága (hivatalos kiadványok) szerint a nem önálló könyvtárakhoz hasonlíthatnak.

A könyvtárak jellemzése és csoportosítása az észtt könyvtári rendszer vizsgálata alapján készült.

/VJAL'JAOTSZ, M. K.: Tipizacija naucsnuh bibliotek. = Naucsnuie i Tehnicseszkie Biblioteki SZSZSZR. 1979. 3. sz. p. 12–22./

(Rácz Ágnes)

A közművelődési könyvtárak információs tevékenysége

Az Unesco dokumentumai, a vonatkozó lengyel jogszabályok (pl. a kulturális és művészeti miniszter 109/1972. sz. utasítása, amely a vajdasági könyvtárak szervezetéről intézkedik) és szakmunkák (pl. az *Encyklopedia wspólnego bibliotekarza polskiego* – A mai lengyel könyvtáros enciklopédiája) egyaránt azon az állásponton vannak, hogy a közművelődési könyvtáraknak, különösen *egy-egy nagyobb régió központi könyvtárainak számottevő információs tevékenységet kell fejtenniük.*

Ha megismerkedünk a Tudományos, Műszaki és Szervezési Információs Rendszer (*System Informacji Naukowej, Technicznej i Organizacyjnej, SINTO*) koncepciójával, akkor a fenti, általánosságban megfogalmazott álláspont az országos információs rendszerhez való kapcsolatában is konkretizálható. Arról van u. i. szó, hogy a SINTO – az egyes dokumentumtípusokra orientált alrendszereken és az ágazati–tudományági alrendszereken kívül – *területi alrendszerek létrehozásával és működtetésével is számol.* E területi alrendszereknek – a tényleges tájékoztatási feladatok ellátása mellett – az az egyik feladatuk, hogy a speciális és az ágazati–tudományági rendszerekbe eljuttassák a regionális információkat. Ebből a célból több vajdaságban (összesen 10-ben) máris működik vajdasági információs központ.

Mivel azonban a vajdasági könyvtárak (különösen ezt a funkciót már az 1975. évi közigazgatási reform előtt is ellátók) azok az intézmények, amelyek régiójukra vonatkozóan a legteljesebb primer gyűjteményekkel, a leggazdagabb adatbázisokkal és a legátfogóbb intézményismerttel rendelkeznek, a vajdasági információs központok szükségképpen keresik és meg is valósítják a velük való szoros kooperációt. Ahol viszont nincs (és a vajdaságok többségében egyelőre nincs) vajdasági információs központ, ott a vajdasági könyvtáraknak kell az egész vajdaságon belül vállalkozniuk az információs munka koordinálására és a regionális tájékoztatás központjának a szerepkörére.

A Kulturális és Művészeti Minisztérium egyébként a maga részéről elébe is ment az említett információs szükségletek kielégítésének, amikor létrehozta azt a bizottságot, amely a vajdasági könyvtárak információs feladatainak egzakt leírására, illetve kibontakoztatására volt hivatott.

E bizottság állásfoglalása szerint a vajdasági könyvtáraknak *a társadalom legszélesebb rétegein belül* (közülük különösen kiemelkednek a továbbtanulók, a helyi szakkönyvtárak és felsőoktatási könyvtárak által megfelelően kiszolgálni nem tudott értelmiségiek) *kell kielégíteniük* – saját állományukra támaszkodva, illetve az információs rendszer szolgáltatásait és forrásait közvetítve – *az információs igényeket.*

Mindazonáltal a különféle szakterületeket illetően differenciálni kell a vajdasági könyvtárak információs kötelezettségeit. Mindenekelőtt olyan általános jellegű információs központokká kell válniuk, amelyekben – a regionális kötődésű információs munkán kívül – a humán-, a társadalom- és a közgazdaságtudományi információ játssza a főszerepet. E tekintetben a legmagasabb színvonal elérése a követelmény.

Azt, hogy ennek az általánosan megszabott követelménynek a konkrét vajdasági könyvtárakban még milyen információs kötelezettségekkel kell kiegészülniük, a vajdaság információs intézményekkel, könyvtárakkal és levéltárakkal való ellátottságától, illetve az ellátatlan társadalmi információs igényektől függ. Hogy ezeket a